

Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılan Doktora Tezlerinin Değerler Yönünden İncelenmesi

Examining Doctoral Theses in the Field of Social Studies Education in terms of Values

Öğretmen Meltem Elif ÇELİK¹, Doç. Dr. Selma GÜLEÇ²

Öz

Değerler, toplumu var eden ve geleceğe taşıyan önemli ortak düşünce ve inançlardır. 2018’de yenilenen Sosyal bilgiler programında öğrencilere kazandırılması gereken 18 değer bulunmaktadır. Değerlerin sosyal bilgiler alanında yapılan doktora çalışmalarında ne kadar yer aldığı ve değerler öğretimine ilişkin konuların değerleri ne kadar doğru ve etkin bir şekilde öğrencilere kazandırdığı önem taşımaktadır. Bundan dolayı çalışmanın amacı sosyal bilgiler eğitimi alanında yer alan doktora tezlerini değerler açısından incelemek ve değer konusunda çalışma yapacak araştırmacılara doktora tezlerinde ele alınmamış değerler hakkında bilgi sunmaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezinden sosyal bilgiler eğitiminde 1998-2021 yılları arasında çalışılmış dört yüz kırk (440) doktora tezi incelenmiş ve değerlerin çalışıldığı yirmi dokuz (29) doktora tezine ulaşılmıştır. Tezler yıl, değer konusu, yöntemi, çalışma grubu ve verilerin analizi açısından değerlendirilmiştir. Verilerin sınıflandırılmasında ve değerlendirilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Bulgular grafik, yüzde ve frekanslar yoluyla betimlenmiştir. Araştırmanın sonucunda değerlere ilişkin en fazla 2018’de çalışma yapıldığı, çoğunlukla karma desenin tercih edildiği, verilerin en fazla SPSS ve içerik analizi ile çözümlendiği görülmüştür. Çalışma grubu olarak ilkökul, ortaokul ve üniversite öğrencilerinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doktora tezleri, değerler, sosyal bilgiler eğitimi, sosyal bilgiler

Makale Türü: Araştırma

Abstract

There are 18 values that should be taught to students in the social studies program, which was renewed in 2018. How many values are included in doctoral studies in social studies and how much study is conducted on teaching values is essential in gaining values to students correctly. Therefore, the study aims to examine the doctoral theses in social studies education in terms of values and give an idea about the values that are not studied to the researchers who will study on values. In the study, which was carried out with the document analysis method, one of the qualitative research methods, four hundred and forty doctoral theses in social studies education from the Council of Higher Education Thesis Center between 1998 and 2021 were examined, and twenty-nine doctoral theses on values were reached. The theses were evaluated in terms of the year, value topic, method, study group and data analysis. Descriptive analysis was used in the classification and evaluation of the data. Additionally, findings are depicted through graphics. As a result of the research, it was seen that most studies on values were conducted in 2018, the mixed design was most preferred, and the data were mainly analyzed with SPSS and content analysis.

Keywords: Doctoral theses, values, social studies education, social studies

Article Type: Research

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Bursa Yenişehir Koç Ortaokulu, elifcendek@hotmail.com

²Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sgulec@uludag.edu.tr

Atf için (to cite): Çelik, M. E. ve Güleç, S. (2022). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin değerler yönünden incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(4), 1289-1300.

Giriş

İnsan var olduğu andan itibaren hayatını anlamlandıran, şekillendiren duygu, düşünce ve davranış kalıpları oluşturmuştur. Bu duygu, düşünce ve davranış kalıplarına değer denir. Toplumsal kültürün ana yapısını şekillendiren fikirler, inançlar ve kurallar değerlerin bir parçasıdır (Fidan, 2009). Değerler bir toplumun inşası sürecinde çok önemli bir yere sahiptir, toplumun devamlılığını sağlayan ortak duygu, düşünce ve inançları oluşturur (Kızılcelik ve Erjem, 1994). Her toplum nesillere değerlerini aktararak devamlılığını sağlar ve nesillere nasıl yaşayacaklarını öğretir (Akbaş, 2008). Değerler çevredeki, olayları analiz edip davranışlara yön vermeye yardımcı olan olgulardır (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015). Kültüre ve topluma anlam ve önem veren ölçütler değerlerdir (Yazar, 2012). Değerler topluma neyin doğru neyin yanlış olduğunu, neyin ödüllendirildiğini ve hangi davranışların cezalandırıldığını gösteren davranış kalıplarıdır (Fichter, 2006). Özgüven'e göre (1994) değerler birey ve toplumu birleştirici olgulardır.

Her ülkenin kendine has değerleri ve değerlere ilişkin bakış açıları mevcuttur. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2018) öğretim programında yer alan bilgiler ışığında ülkemize göre değerler;

- toplumun sosyal ihtiyaçlarına cevap verir, toplumu birleştirerek bir arada tutar,
- bireylerin davranışlarını yönlendirir,
- karşılaşılan sorunlara çözümler bulmayı kolaylaştırır.

Bireylerin tutum ve davranışlarının oluşmasında değerler büyük önem taşımaktadır (Yılmaz, 2009). Değerler yoluyla bireyler topluma ayak uydurur. Toplamların devamlılığı için değerlerin gelecek nesillere güçlü bir şekilde aktarımı önemlidir. Toplamlar değerlerini aile, eğitim ve çevre yardımıyla nesillere aktarmaktadır. Özellikle öğrencilerin hayatının büyük bir bölümünün geçtiği okullarda değerler eğitimi açısından büyük bir öneme sahiptir. Eğitim kurumları doğruluk, sorumluluk, bilimsellik, vatanseverlik gibi birçok değeri öğrencilere kazandırmaya çalışmaktadır. Öğrenciler hayatlarını bu değer yoluyla kurmalı ve kişiliğini oluşturmalıdır. Bu da iyi bir değerler eğitimi ile oluşur. Değerler eğitimi okullarda örtük programlarla veya eğitim programlarıyla yapılabilir (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014). Derslerde yer alan değerler doğrudan değer öğretimi yoluyla planlı şekilde öğrencilere kazandırılmaktadır (Akbaş, 2009).

Sosyal bilgiler dersi değerler eğitiminde büyük paya sahiptir. Sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaş yetiştirme amacı değerlerin öğrencilere kazandırılması ile gerçekleşir. 2005'te değişen program ile birlikte değerler eğitimi program içinde yer alarak öğrencilere kazandırılması hedeflenen yirmi hedef belirlenmiştir. Tablo 1'de bu değerlere yer verilmiştir (Kalaycı ve Baysal, 2020, s.120).

Tablo 1. 2005 sosyal bilgiler programında yer alan değerler

Adalet	Çalışkanlık	Eşitlik	Tasarruf
Aile birliğine önem verme	Dayanışma	Özgürlük	Vatanseverlik
Bağımsızlık	Duyarlılık	Saygı	Yardımseverlik
Barış	Dürüstlük	Sevgi	Hoşgörü
Bilimsellik	Estetik	Sorumluluk	Misafirperverlik

2005'te yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesi ile bilgi ve değerlerin ezberletilmesinden ziyade yaparak yaşayarak öğretme önem kazanmıştır. Bunun için de değerler öğrenciler tarafından içselleştirilmeli ve davranış haline getirilmelidir (Katılmış ve Ekşi, 2011). Programda öğretmenin sınıfta rehber konumunda olması, öğrenciye de davranışları ile rol model olması önemsenmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde 2005 sosyal bilgiler öğretim programında 20 değer yer aldığı görülmektedir. Ancak 2017’de değişen ülke ve dünya koşullarına ayak uydurmak, ihtiyaç duyulan birey rollerinde meydana gelen değişimler, toplumun ihtiyacının zamanla farklılaşması ve bilim ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler nedeniyle yeni program güncellenerek resmen 2018’de uygulamaya başlanmıştır (Keskin, 2019, s. 27). Aşağıdaki tabloda öğrencilerin kazanması gereken değerler yer almaktadır (MEB, 2018).

Tablo 2. 2018 güncellenen sosyal bilgiler programında yer alan değerler

Adalet	Çalışkanlık	Eşitlik	Tasarruf
Aile birliğine önem verme	Dayanışma	Özgürlük	Vatanseverlik
Bağımsızlık	Duyarlılık	Saygı	Yardımseverlik
Barış	Dürüstlük	Sevgi	Hoşgörü
Bilimsellik	Estetik	Sorumluluk	Misafirperverlik

Tablo 2 incelendiğinde 2005’te programda yer alan hoşgörü ve misafirperverlik değerlerinin 2018’de yer almadığı görülmektedir. 2018 sosyal bilgiler programında başlangıçta 17 adet değer belirlenmiş sonrasında tasarruf değeri de eklenerek sayı 18’e çıkarılmıştır. Programda yer alan değerler kazanımlar ile birebir ilişkilendirilerek verilmiştir. Öğretmenlerden süreç içinde kazanımlar, çeşitli yöntem ve teknikler, uygulamalar ve model olma yoluyla bu değerleri kazandırmaları beklenmektedir.

Değerler toplumun sağlıklı bir şekilde devamı, devletlerin yetiştirmek istediği insan tipinin ortaya çıkması için çok büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlere ve değerlerin eğitim, öğretimine ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sosyal bilgilerde değerler eğitiminin ele alındığı (Şahin ve Katılmış, 2016; Şahin, 2013; Şahin ve Ersoy, 2012; Çiğdem, 2010; Demirel ve Becerikli, 2017); değerler eğitiminde yapılan uygulamaların ele alındığı (Balcı ve Yelken, 2013; Aran ve Demirel, 2008; Öğretici, 2011); ülke programlarının incelendiği (Kafadar, Öztürk ve Katılmış, 2018; Sönmez, 2014); değerler açısından ders kitaplarının incelendiği (Şahin ve Ersoy, 2012; Akyol, 2015; Faiz ve Avcı, 2018) ve değerlere ilişkin tezlerin incelendiği (Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı, 2017; Karadağ, 2009; Baş ve Beyhan, 2012; Elbir ve Bağcı, 2013; Şahin, Yıldız ve Duman, 2011; Batur ve Akdeniz, 2020) çalışmalar şeklinde gruplandırılabilir.

Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı (2017) çalışmalarında 2000 ile 2015 arasında yapılan doktora tezlerini incelemiştir. Çalışmaları sonucunda değerlere ilişkin en çok çalışmanın 2009’da yapıldığı, karma yöntemin sıklıkla kullanıldığı ve örneklem olarak öğrencilerin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Karadağ’ın 2009’da gerçekleştirdiği araştırmasında ise eğitim bilimlerindeki değerler eğitime yönelik 211 doktora tezi incelenmiş ve tezlerin daha çok tutum ve başarı üzerine odaklandığı görülmüştür. Elbir ve Bağcı’nın 2013’te gerçekleştirdiği çalışmada din kültürü ve ahlak bilgisi dersi haricindeki 21 doktora ve yüksek lisans tezleri ulaştıkları ortak sonuçlar ve getirdikleri öneriler açısından incelenmiş ve sonuçta öğretmenlerin değerler eğitimi konusunda çağdaş yöntem ve teknikleri öğrenmeleri gerektiği, Türkiye’de değerler eğitiminin pek fazla önemsenmediği ortaya çıkmıştır. Direkçi, Akbulut ve Şimşek’in (2020) yaptıkları çalışmalarında Türkçe eğitime ait yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiş ve en çok çalışılan nesnelere ders kitapları olduğu, daha çok nitel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde değerlerin öğretimi, değerlere ilişkin uygulamalar ve ülkelerin değer programını incelemeye yönelik çok fazla çalışma olduğu ancak özellikle sosyal bilgiler doktora tezlerinde çalışılmış değerleri analiz etmeye ilişkin araştırmaların yetersiz ve var olanlarında 2018 öncesine ait olduğu görülmüştür. Bunun yanında 2018’de güncellenen sosyal bilgiler programdan sonra da pek çok sosyal bilgilere ait doktora tezi yazılmıştır ve incelenmesi daha iyi bir değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmada özellikle değerler eğitiminde önemli bir rolü olan sosyal bilgilere odaklanılarak alana ait doktora tezleri incelenmiştir. Bu çalışma yapılırken güncel doktora tezlerini de ele alarak literatürdeki eksikliği gidermek, sosyal bilgiler alanında değerlere ilişkin

çalışılmış doktora tezlerini çeşitli açılardan incelemek hedeflenmiştir. Araştırmada en çok hangi yılda değerlerin çalışıldığı, hangi yöntemlerin daha çok tercih edildiği, verilerin nasıl analiz edildiği, hangi değerlere odaklanıldığı, çalışma grubu olarak en çok kim ya da kimlerin tercih edildiği incelenmiştir. Çalışmanın araştırmacılara değerler eğitimi nasıl ve ne şekilde ele alacakları konusunda yol göstereceği ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada ulaşılan veriler aşağıdaki alt problemlere göre incelenmiştir.

1. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde en çok hangi yıl değerler çalışılmıştır?
2. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde değerler hangi açılardan ele alınmıştır?
3. Sosyal bilgiler alanındaki doktora tezlerinde çalışma grubu olarak kim ya da kimler tercih edilmiştir?
4. Sosyal bilgiler doktora tezlerinde değerlerin ele alınışında kullanılan yöntemler nelerdir?
5. Sosyal bilgiler doktora tezlerinde ulaşılan verilerin analizi ne şekilde gerçekleştirilmiştir?

1. Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin analizi, inandırıcılık ve tutarlık gibi bölümlere yer verilerek araştırmanın gerçekleştirme süreci hakkında bilgi verilmektedir.

1.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal bilgiler eğitimi alanında yer alan doktora tezlerini değerler konusu yönünden inceleyen bu çalışma nitel araştırma modeline göre tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar araştırmacıya bir konu hakkında derinlemesine inceleme yapma fırsatı sunmakta ve konuyu farklı açılardan ele almasına olanak sunmaktadır (Karasar, 2016). Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama tekniğinin kullanıldığı ve algıların, olayların bütüncül bir yaklaşımla ortaya çıkartıldığı bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışma temel nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmış ve nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, belgelerin, arşivlerin, tezlerin, günlüklerin, mektupların ve tüm yazılı metinlerin incelenmesine dayalıdır (Lichtman, 2010). Bu çalışmada sosyal bilgiler alanında yapılmış olan 440 doktora tezinden değerlerin çalışıldığı 29 doktora tezi yıl, konu, araştırma yöntemi, veri analizi ve çalışma grubu gibi değişkenler açısından incelenmiştir.

1.2. Verilerin Analizi

YÖK Tez Merkezi üzerinden 1 Ocak 1998'den 30 Eylül 2021 tarihine kadar yayınlanan doktora tezleri taranarak gerçekleştirilen bu çalışmada öncelikle sosyal bilgiler alanında çalışılmış 440 doktora tezi bulunmuştur. Bu tezlerin içinden sadece değerlere yönelik araştırmalar betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz toplanan verilerin çalıştıkları olay ve olgular ile ilgili özet bilgi edinilmesine olanak tanır. (Değirmenci ve Koç, 2017). Betimsel analiz, analiz için çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması gibi dört aşamada gerçekleşmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Öncelikle tezler Microsoft Excel ortamında işlenmiş ardından tezlerin çıkarıldığı yıl, konu, çalışma grubu, verilerin analizi ve araştırma yöntemi gibi temalar oluşturulmuştur. Tematik çerçeve belirlendikten sonra bu çerçeveler doğrultusunda veriler işlenmiştir. Araştırma verilerinde bir hata olmaması adına tezler 3 kez gözden geçirilerek analiz edilmiştir.

1.3. İnanırıcılık ve Tutarlık

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramları yerine (Lincoln ve Guba, 1985, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2018) iç geçerlik için inandırıcılık, dış geçerlik için aktarılabilirlik; iç güvenilirlik için tutarlık, dış güvenilirlik içinse teyit edilebilirlik kavramlarını önerilmektedir.

Çalışma nitel araştırma özelliği taşıdığından inandırıcılık ve tutarlık kavramları tercih edilmiştir. İnandırıcılık araştırmanın bilimsel kabul edilmesi için araştırma sonuçlarının açık, tutarlı ve benzer araştırmacılar tarafından da teyit edilebilmesini gerektirir (Lincoln ve Guba, 1985). Bu çalışmada araştırma süreci ve ulaşılan sonuçlar açık ve anlaşılır şekilde sunulmuştur. Bu sayede inandırıcılık sağlanmıştır. Aktarılabilirlik ise çalışmanın benzer durumlara ne kadar aktarılabilirliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmada aktarılabilirliğin sağlanması adına araştırmayı okuyan bireylerde benzer çalışmalara ilişkin bir anlayış oluşturulması adına araştırma ve analiz süreci ayrıntılı betimlenmiştir. İç güvenilirlik yerine kullanılan Tutarlık ise çalışmada yansız olmayı, araştırmacının başından sonuna tutarlı davranarak çalışmasını gerçekleştirmesini ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu çalışmada tutarlığı sağlamak için veriler kayıt altına alınmış, 3 kez tezler araştırmacılar tarafından gözden geçirilmiştir. Araştırma sürecinde ulaşılan sonuçların veriler ile örtüşüp örtüşmediği kontrol edilerek dış güvenilirliğe karşılık gelen teyit edilebilirlik şartı da gerçekleştirilmiştir.

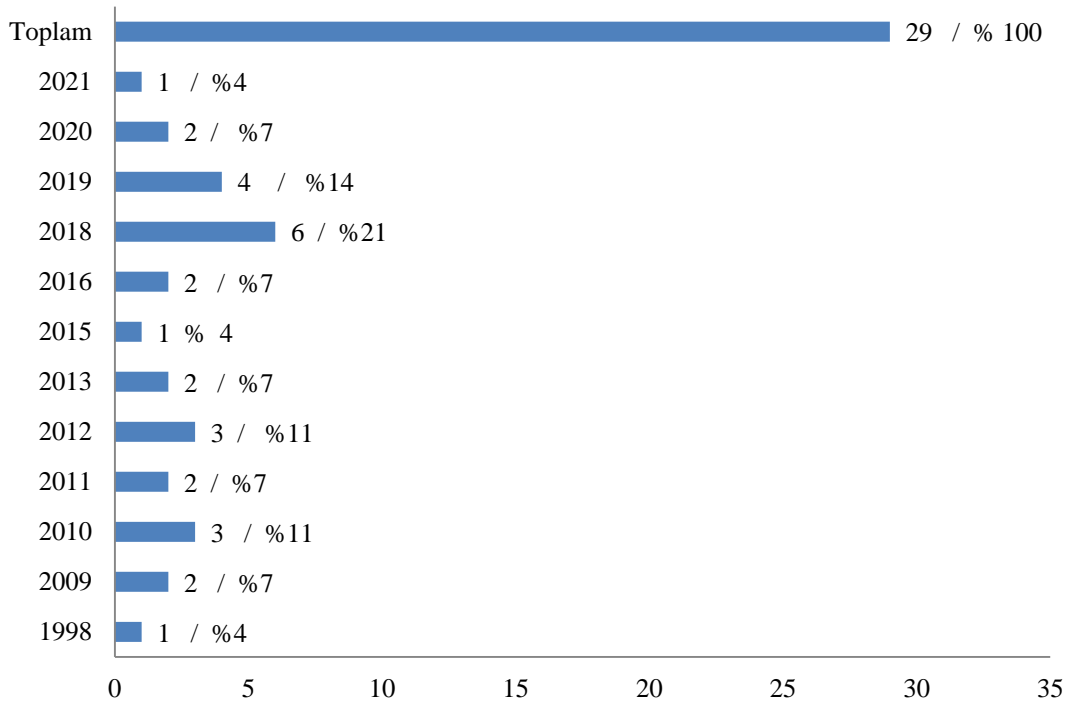
2. Bulgular

Bu kısımda elde edilen veriler 5 başlık altında incelenmiştir.

2.1. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde En Çok Hangi Yıl Değerler Çalışılmıştır?

Sosyal bilgilerde değerleri konu alan 29 doktora tezi yıllar bazında incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda en çok hangi yıllarda değerlere yönelik çalışmalar yapıldığı gösterilmektedir. Çalışmada tezlerin yıllara göre oranı yüzdelik dilimle ifade edilmiştir.

Grafik 1. Doktora tezlerinin yıllara göre dağılımı

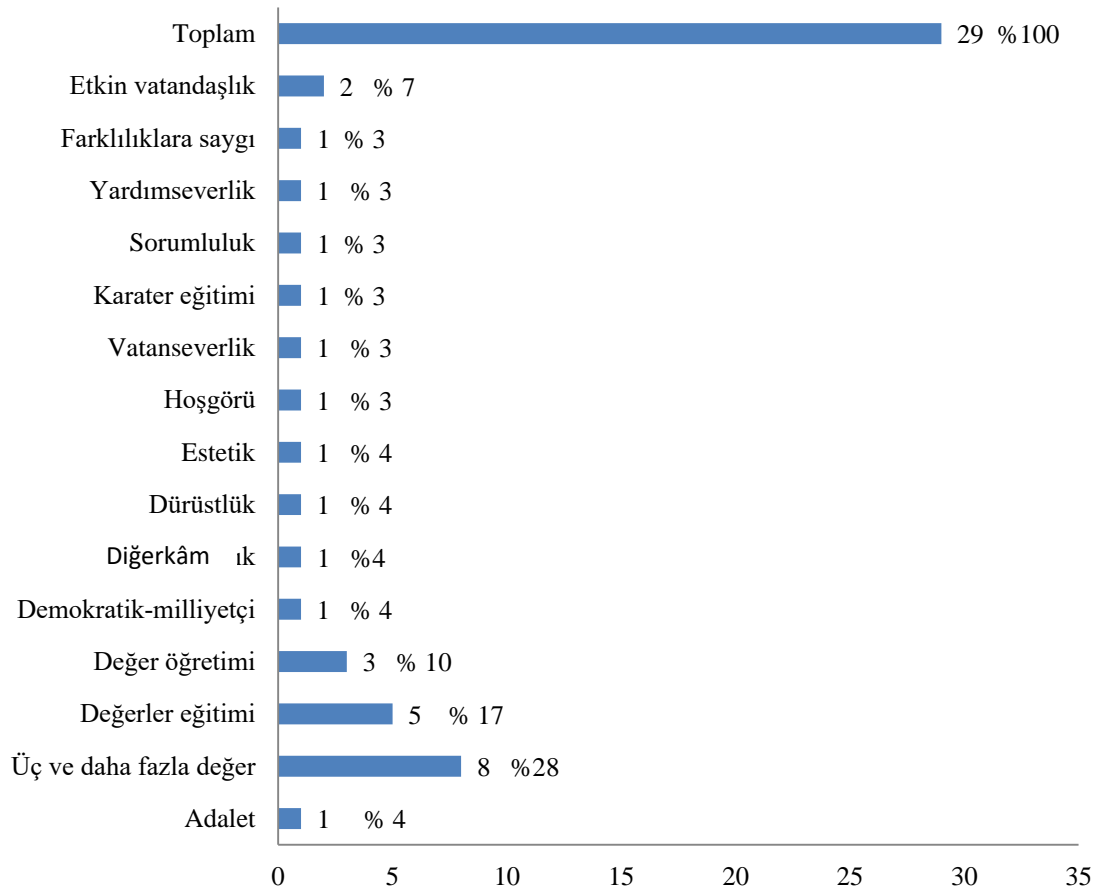
Grafik 1 incelendiğinde 1998'de ilk defa değerlere yönelik bir çalışma yapıldığı görülmektedir. 1998'den sonra değerlerin tekrar çalışılmaya başlandığı yıl 2009'dur. 2009'da oran %7 iken 2010'da çalışmaların sayısında artış yaşanarak oran %11'e çıkmıştır. Sosyal bilgilerde değerler ve değerler eğitimi ilişkisi en çok çalışma %21 ile 2018'de gerçekleştirilmiştir. 2018'den sonra en çok değerlerin çalışıldığı yıl olarak %14 ile 2019 görülmektedir. 2018'de sosyal bilgiler öğretim programının güncellenmesi ve değerlerin 2018

programında birtakım değişikliklere uğramasının 2018 ile 2019 yılında çalışılan doktora tezlerini konu seçimi açısından etkilemiş olabileceğini düşündürmektedir.

2.2. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde Değerler Hangi Açılardan Ele Alınmıştır?

Sosyal bilgiler doktora tezlerinde değerlere ilişkin temalar saptanmış ve kategorilere ayrılmıştır. Bu kategoriler adalet, üçten fazla değer çalışılan tezler, değerler eğitimi, değerler öğretimi, demokratik- milliyetçi, diğerkâmlık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, vatanseverlik, karakter eğitimi, sorumluluk, yardımseverlik, farklılıklara saygı ve etkin vatandaşlıktır. Bu kategorilerden bazıları bir kere çalışıldığı için daha açık bir grafik oluşturma adına tek tek ele alınmıştır.

Grafik 2. Doktora tezlerinde değerlere ilişkin konuların dağılımı

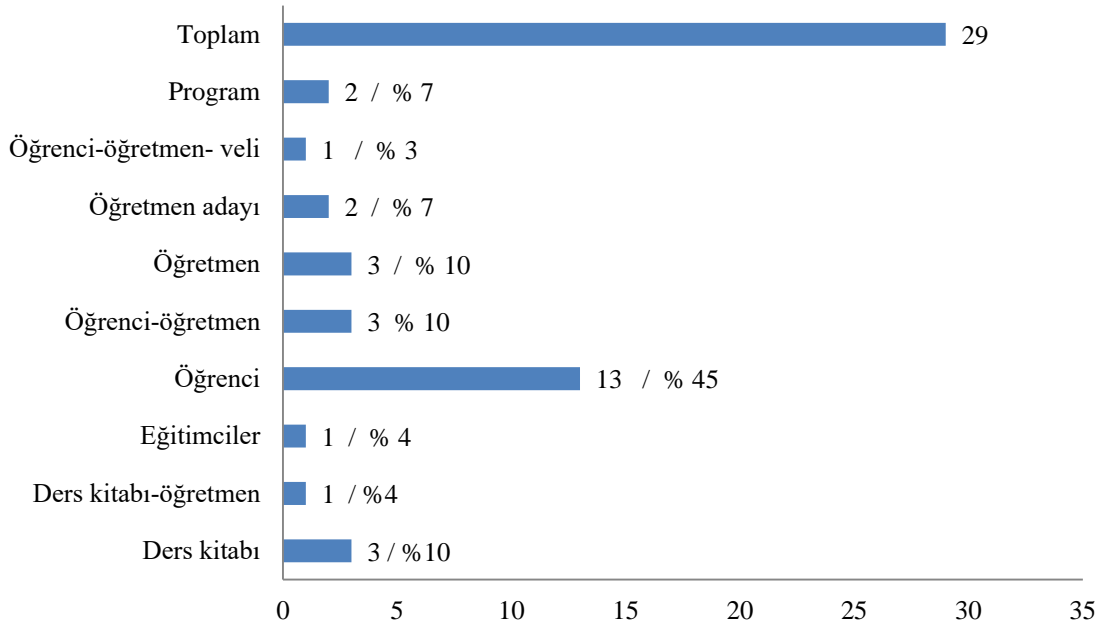
Yukarıdaki grafik incelendiğinde değerlere ilişkin çalışmaların en çok değerler eğitimi ve değer öğretimine yoğunlaştığı söylenebilir. Değerler eğitime ilişkin çalışma %17 iken değerler öğretimi başlığını taşıyan çalışma oranı %10'dur. Grafik incelendiğinde doktora tezlerinde değerlere ilişkin en fazla payın %28 ile üç ve daha fazla değer konusu taşıyan çalışmalara ait olduğu görülmektedir. Bunu biraz açacak olursak üç ve daha fazla değer taşıyan tezlerde *doğa sevgisi, temizlik, sağlıklı olma değerleri; hoşgörü, barış, dayanışma, vatanseverlik; Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme, vatanseverlik; sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı* gibi değerler çalışılmıştır. Sosyal bilgilerde on sekiz değer vardır. *Tek bir değer üzerine odaklanan çalışmalarda ele alınan değerler ise dürüstlük, vatanseverlik, farklılıklara saygı, hoşgörü, estetik, yardımseverlik, demokratik- milliyetçilik, diğerkâmlık, adalet ve sorumluluktur.* Üç ve daha fazla doktora tezleri kategorisinde sadece vatanseverlik değerini konu edinen tezler ele alındığında en fazla vatanseverlik değerinin

çalışıldığı söylenebilir. *Yardımseverlik*, *sorumluluk* ve *hoşgörü* bireysel olarak 1; üç ve daha fazla değer kategorilerinde de birer kere çalışılmıştır. *Etkin vatandaşlık* tek bir değer olarak 2 kez çalışılmıştır. 2018’de yenilenerek uygulamaya konulan sosyal bilgiler programında hoşgörü ve misafirperverlik değeri çıkarılmıştır. Şu an programda 18 değer bulunmaktadır. Doktora tezleri incelendiğinde bu değerlerden *bilimsellik*, *çalışkanlık*, *sevgi*, *dayanışma*, *duyarlılık*, *eşitlik* ve *tasarruf konusunda* çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Hoşgörü değeri 2018 programında olmadığından 2017 ve sonraki yıllardaki çalışmalarda hoşgörü değerinin yer almadığı görülmektedir.

2.3. Sosyal Bilgiler Alanındaki Doktora Tezlerinde Çalışma Grubu Olarak Kim Ya Da Kimler Tercih Edilmiştir?

Sosyal bilgiler alanında değerlere ilişkin doktora tezleri çalışma grupları açısından incelenmiştir. Yapılan incelemenin ardından oluşturulan çalışma grupları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 3. Doktora tezlerinde çalışma grupları

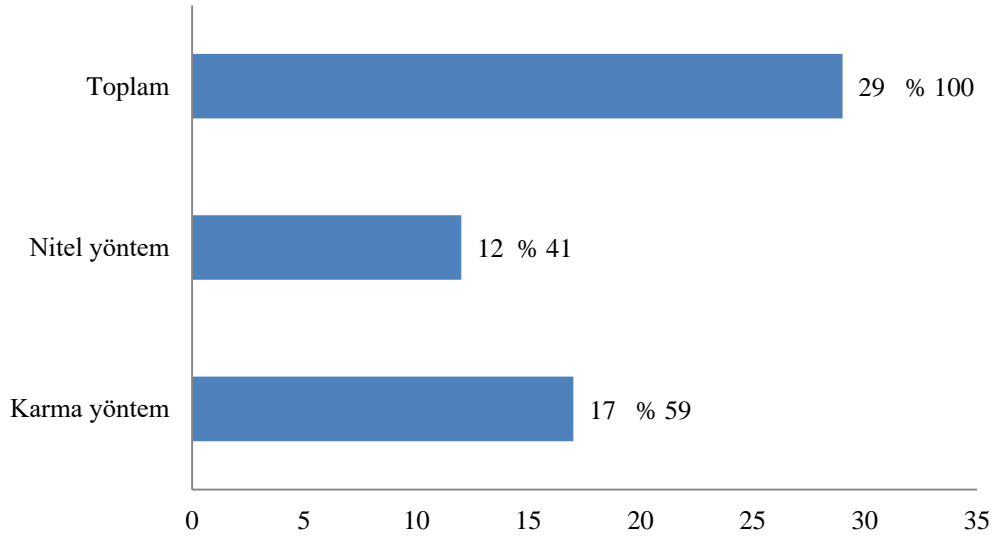

Bazı araştırmalar bir grupla çalışırken bazıları birden fazla grupla çalışmıştır. Veri çeşitlenmesi yapılan çalışmalarda birden fazla veri kaynağı bulunmaktadır. Grafik incelendiğinde tek başına en çok çalışılan grubun %45 ile öğrenciler olduğu söylenebilir. Öğrencileri %10 oranla ders kitaplarının incelemesi ve öğretmen grubu takip etmektedir Öğretmenler değer eğitim öğretiminde büyük paya sahip olduğundan en çok çalışılan gruplardan biri olmuştur. Veliler ise %3 değer ile sadece 1 çalışmada geçmektedir. Değer ve değer öğretimi konusunda farklı ülkelerin programlarını inceleyen %7’lik oranda 2 çalışma vardır. Doktora tezlerinde öğrenci, ders kitabı ve öğretmenlerin ağırlıklı olarak çalışılmasında verilere ulaşma kolaylığı, öğretimde yapılan uygulamaların öğrenci ve öğretmende daha kolay tespit edilebilmesi gibi nedenler olabilir.

2.4. Sosyal Bilgiler Doktora Tezlerinde Değerlerin Ele Alınışında Kullanılan Yöntemler Nelerdir?

Araştırmaların gerçekleştirilmesinde kullanılan üç yöntem vardır. Bir konuyu derinlemesine inceleme olanağı tanıyan nitel araştırma yöntemi, bir konu hakkında çok fazla veriye ulaşma imkânı sunan nicel araştırma yöntemi ve iki yöntemin de kullanıldığı karma araştırma yöntemidir.

Grafik 4. Yöntemlerine göre doktora tezleri

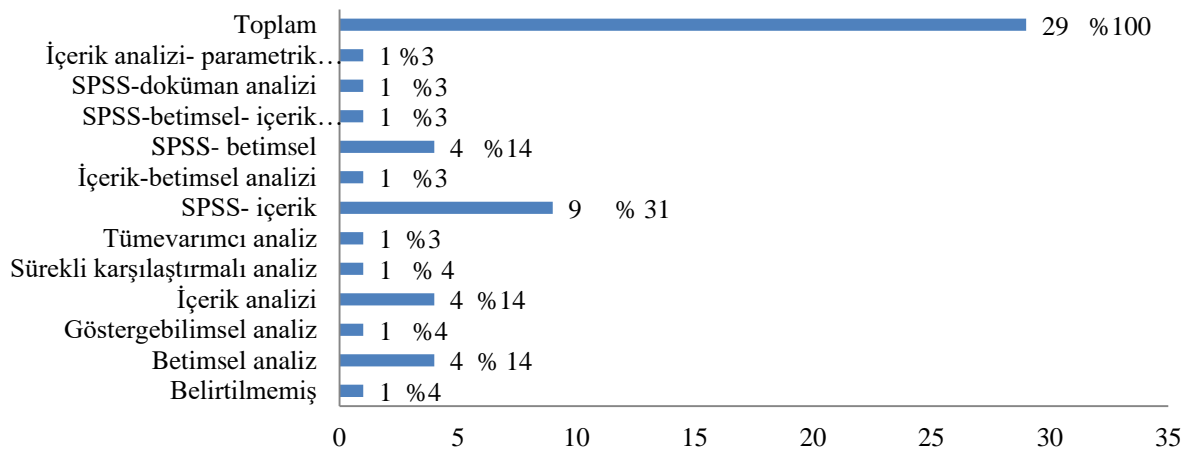

Grafik incelendiğinde tek başına nicel araştırma yöntemini kullanarak değerlere ilişkin çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bunun nedeni nicel araştırma yöntemiyle çalışan araştırmacıların aynı zamanda nitel araştırma yöntemini de kullanmalarıdır. Araştırmacılar karma desen sayesinde hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini kullanarak çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Karma desenli çalışmalar değerlere ilişkin doktora tezlerinin %59'unu oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemleri ise doktora tezlerinde %41 oranda tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile yapılan çalışmaların büyük oranında görüşme, doküman incelemesi, gözlem, video kayıt gibi çeşitli veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı ve çoğu tezde tek bir veri kaynağı ile yetinilmediği görülmüştür. Doküman analizi kullanılan çalışmalarda sadece ders kitabı ve programlar incelenmiştir. Doktora tezlerinde karma desenin, tek araştırma desenine göre daha fazla tercih edilmesi araştırmaların geçerliliği ve güvenilirliğini artırma açısından önemli bir bulgudur.

2.5. Sosyal Bilgiler Doktora Tezlerinde Ulaşılan Verilerin Analizi Ne Şekilde Gerçekleştirilmiştir?

Çalışmada önemli unsurlardan biri de verilerin analizidir. Yapılan taramalar sonucunda tezlerden yola çıkarak kategoriler oluşturulduğundan araştırmacıların veri analizi ifadelerinden gruplama yapılmıştır. Aşağıdaki grafikte analiz türleri görülmektedir.

Grafik 5. Doktora tezlerinde verilerin analizi

Tartışma

Değerler bir toplumun devamı için önemli bir yapı taşı, toplumu bir arada tutan tutkaldır. Değerlere ve değerlerin öğretimine ilişkin çalışmalar değerlerin etkili öğretimi açısından ehemmiyete sahiptir. Değer eğitim ve öğretiminin etkili bir şekilde gelişmesi bu alanda yapılan ve yapılacak çalışmalar ile yakından ilgilidir. Sosyal bilgiler eğitimine yön veren doktora çalışmalarının incelendiği bu çalışmada değerleri inceleyen doktora tezleri çeşitli ölçütler açısından incelenmiştir. Çalışmalar yıl bazında incelendiğinde 2018'den sonra değerlerin çalışılmasında bir artış gözlenmiştir. Bunun en önemli sebebinin 2018'de yenilenerek tüm ülkede uygulamaya konulan sosyal bilgiler öğretim programında değerlerin yenilenmesi, bazı değerlerin programdan çıkarılırken bazı yeni değerlerin eklenmesi ve programda değerler eğitiminin daha fazla ön plana çıkması olduğu düşünülmektedir. Doktora tezleri incelendiğinde bu değerlerden bilimsellik, çalışkanlık, sevgi, dayanışma, duyarlılık, eşitlik, tasarruf ve misafirperverlik konusunda çalışma olmadığı dikkat çekmektedir. Hoşgörü değeri 2018 programında yer almadığından 2018 sonrası çalışmalarda hoşgörü değerinin yer almadığı görülmektedir. Tezlerde en çok değerler eğitimi, değerler öğretimi, vatanseverlik, yardımseverlik ve sorumluluk gibi konuların çalışıldığı görülmüştür. Gündüz, Başpınar ve Büyükkarcı'nın (2017) değerlere yönelik lisansüstü tezleri analiz ettikleri çalışmalarında en çok vatanseverlik, yardımseverlik, sorumluluk gibi değerlerin çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan iki çalışma birbirini desteklemektedir.

Çalışmamızda araştırma grubu olarak en çok öğrencilerin daha sonra öğretmenlerin tercih edildiği görülmüştür. Veri toplama grubu olarak öğrencilerin çalışılmasında bir ölçek ile pek çok veriye ulaşma imkânı, öğrencilerin, araştırmaya konu olan değerleri ne kadar özümseyebildiğini ortaya çıkarma isteği olabilir. Gündüz ve diğerlerinin (2017) çalışmalarında; Güçlü'nün 2015'te yaptığı "*Türkiye'de değerler eğitimi üzerine yapılan çalışmalar*" araştırmasında veri toplama grubu olarak en çok öğrencilerden yararlandığı görülmüştür. Şahin, Yıldız ve Duman (2011) "*Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme*" adlı çalışmalarında yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemiştir. Araştırma sonucunda doktora tezlerinde en çok öğrenci ve öğretmenlerin araştırma grubu olduğu tespit edilmiştir. Yine Fidan ve Öner'in 2018'de değerler eğitime yönelik lisansüstü tezleri değerlendirdikleri çalışmalarında daha çok öğrenci, öğretmen ve yazılı kaynakların çalışıldığı görülmüştür. Çalışmalar bu açıdan birbirini doğrulamaktadır.

Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem, araştırma konusunu çok boyutlu ve derinlemesine ele alma fırsatı sunmaktadır. Araştırmada doktora tezlerinin en fazla karma yöntem kullanılarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Gündüz ve diğerlerinin (2017) çalışmasında da lisansüstü tezlerde en fazla karma yöntemden yararlandığı ortaya çıkmıştır. Haçat ve Demir'in 2018'de gerçekleştirdikleri "*Sosyal Bilgiler Eğitimi Üzerine Yapılan Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi (2002-2018)*" çalışmalarında da doktora tezlerinde en çok karma yöntemin kullanıldığına ulaşılmıştır. Baş ve Beyhan'ın 2012'de Türkiye'deki lisansüstü tezleri inceledikleri çalışmada değerler eğitiminde en çok nicel ve nitel araştırmanın harmanlandığı karma yöntemin ve deneysel araştırma yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalar birbirini doktora tezlerinde kullanılan yöntem açısından desteklemektedir.

Araştırmada kullanılan yöntem kadar verilerin nasıl analiz edildiği de önemlidir. Bu çalışmada en çok SPSS ve içerik analizi ile verilerin çözümlendiği görülmüştür. Bunu betimsel analiz ve içerik analizi takip etmektedir. Çalışmada en fazla değerler konusunda doktora yapanların erkek araştırmacılar olduğu görülmüştür. Oğuz Haçat ve Demir'in (2018) çalışmalarında da sosyal bilgiler üzerine doktora yapan araştırmacıların erkek araştırmacılar olduğu ortaya çıkmıştır. Yine Canbulut, Avcı ve Sipahi'nin (2011) ABD ve Kanada'da yapılan sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezleri değerlendirdikleri çalışmalarında en fazla tez çalışması yapanların erkek araştırmacılar olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların sonuçları birbiriyle örtüşmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Değerler toplum tarafından kıymet verilen durum, inanç veya davranışa verilen addır. Değerler ancak nesilden nesile aktararak toplumun devamlılığı sağlanabilir.

Değerlerin eğitimi ve öğretimi duyarlı, vatansever, ahlaki yönden güçlü bireyler yetiştirmede büyük önem arz etmektedir. Sosyal bilgilerde değerler üzerine yapılan çalışmaların daha nitelikli, alanda duyulan ihtiyaca cevap verebilmesi ve üzerinde hiç çalışılmamış konuların incelenebilmesi adına çalışma sonuçlarından hareketle bazı öneriler getirilmiştir.

- Sosyal bilgiler doktora çalışmalarında hiç çalışılmamış olan bilimsellik, tasarruf, çalışkanlık, sevgi, dayanışma, duyarlılık ve eşitlik gibi değerlere yer verilebilir.
- Değerler eğitiminde velilere yönelik veri toplayan ve velilerin etkisini inceleyen çalışmalar yapılması, değerler eğitiminin kalitesini arttırmada ve velilerde farkındalık oluşturmada etkili olabilir.
- Değerler konusunda ulaşılan verilerin daha tutarlı ve güvenilir olması açısından karma desen çalışmaları arttırılabilir.
- Araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırma açısından toplanan verilerin analizi çeşitlendirilebilir.
- Drama ve rol oynama gibi öğretim yöntemlerinin değerler eğitiminde etkisi olup olmadığını saptayan çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27.
- Akbaş, O. (2009). İlköğretim okullarında görevli branş öğretmenlerinin değer eğitimi yaparken kullandıkları etkinlikler: 2004 ve 2007 yıllarına ilişkin bir karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Akyol, Y. (2015). Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 194-207.
- Aran, Ö. C., ve Demirel, Ö. (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 151-168.
- Balcı, A., ve Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Baş, G., ve Beyhan, Ö. (2012). Türkiye'de değerler eğitimi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Journal of Values Education*, 10(24), 55-74.
- Batur, Z. ve Akdeniz, T. (2020). Değerler eğitimiyle ilgili yapılan tezler üzerine bir inceleme: Türkçe eğitimi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-11.
- Canbulut, T., Avcı, G. ve Sipahi, S. (2016). ABD ve Kanada'da sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD), XVII (2), 351-370.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.

- Çiğdem, K. A. N. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Değirmenci, A. ve Koç, M. (2017). Türkiye’de sosyobilimsel konularla ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir betimsel analiz çalışması. *Buca eğitim fakültesi dergisi*, 44, 123-138.
- Demirel, M., Becerikli, S. U., ve Yıldırım, S. G. (2017). Farklı bakış açılarına göre sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *İlköğretim Online (elektronik)*, 16(4), 1575-1588.
- Direkçi, B., Akbulut, S., ve Şimşek, B. (2020). Türkçe eğitimi alanında yapılan değerler eğitimi tezlerinin incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 12(2), 117-140.
- Elbir, B., ve Bağcı, C. (2013). Değerler eğitimi üzerine yapılmış lisansüstü düzeyindeki çalışmaların değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(1).
- Faiz, M. & Karasu Avcı, E. (2018). 4.ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 1-21. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbyy/issue/38224/428604>
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji Nedir?* (N. Çelebi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fidan, K. N. ve Öner, Ö. (2018). Değerler eğitimine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 4(1),1-17. DOI: 10.32570/ijofe.388289
- Fidan, N., K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 2(2) 1-18.
- Güçlü, M. (2015). Türkiye’de değerler eğitimi konusunda yapılmış araştırmalar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38), 720-732.
- Gündüz, M., Başpınar, Z. ve Büyükkarcı, A. (2017). 2000-2015 Yılları arasında değer eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin içerik analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 705-718. DOI: 10.14582/DUZGEF.1817
- Haçat, O. S. ve Demir, F. B. (2018). Sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi (2002-2018). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6 (15), 948-973. DOI: 10.33692/avrasyad.510136
- İbret, B. Ü., Karatekin, K., Avcı, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi. *Milli Eğitim Dergisi*. 207. 5-23.
- Kafadar, T., Öztürk, C., ve Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 154-177.
- Kalaycı, N. ve Baysal, S. D. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 22(1),106-129.
- Karadağ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin tematik açıdan incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- Karasar, İ. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Katılmış, A. ve Ekşi, H. (2011). Değerler eğitimi yaklaşımları. *DİB Dergisi*, 245, 11-15.
- Katılmış, A. ve Şahin, T. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterlilikleri. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-16.

- Keskin, Yusuf (2019). Sosyal Bilgiler Programı Tarihi ve Güncel Gelişmeler. T. Çelikkaya, Ç. Ö. Demirtaş, T. Yıldırım, H. Yakar (Ed.), *Yeni Program ve Ders İçeriklerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretimi I içinde* (1- 41). Ankara: Pegem A.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü.*, Atilla Kitabevi, Ankara.
- Lichtman, M. (2010). *Qualitative research in education (Second Edition)*. Los Angeles: Sage Publication, Inc.
- Lincoln, Y. Sve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim programı (4- 5-6 -7) Web: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> internet adresinden 12.10.2018 tarihinde elde edilmiştir.
- Öğretici, B. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi yönelik uygulamaların etkililiğinin araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Özgüven, İ, E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Sönmez, Ö. F. (2014). Atasözlerinin sosyal bilgiler progradezimidaki değerler açısından incelenmesi. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(2), 101-115.
- Şahin, M., Yıldız, G. D., ve Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 96-121.
- Şahin, T. (2013). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değerler eğitimi öz-yeterliliklerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış (Yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, T., ve Ersoy, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.
- Yazar, T. (2012). Öğretmen adaylarının değerler hakkındaki görüşleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*. c.2. s.1.61-68.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17),109-128.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50